

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE OKUL SOSYAL HİZMETİ

SCHOOL SOCIAL SERVICE IN PRE-SCHOOL PERIOD

Adem DAĞ

Sakarya Milli Eğitim Müdürlüğü, dagadem@hotmail.com, Sakarya/Türkiye

ÖZET

Bu çalışma Türkiye’de okul öncesi eğitimi ve okul sosyal hizmeti alanını birleştiren ilk çalışmadır. Günümüzde okul öncesi dönem eğitimi çocukta; bedensel, bilişsel, sosyal, duygusal, dil ve öz bakım gelişimi gibi birçok yeterliliğin kazandırıldığı bir dönemdir. Bu dönemde okul ortamına uyum sağlamak ve kabul edilmek bir çocuğun sosyalleşme sürecinin en önemli basamağıdır. Okul sosyal hizmet uzmanları aileleri destekler, aynı zamanda okul ve toplum arasındaki bağlantıları güçlendirerek sosyal hizmet müdahaleleri yaparlar. Araştırma kapsamında, okul öncesi eğitim kurumlarında okul sosyal hizmet uzmanlarının görevleri ve müdahale alanlarının tespit edilebilmesi için literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen bulgulardan okul öncesi eğitim kurumlarında okul sosyal hizmet uzmanlarının gelişim geriliklerinin erken tanısından, otizm spektrum bozukluğuna kadar problemlerde; ekolojik teorik bakış açısını kullanarak, ebeveyn destek grupları ve aile katılımı gibi yöntemlerle okul ortamında problem çözme sürecinin önemli bir üyesi olduğu sonucu bulunmuştur. Sosyal adalet ve toplumsal eşitlik için okul sosyal servislerinde görevlendirilecek okul sosyal hizmet uzmanlarına önemli görevler düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Dönem, Sosyal hizmet

ABSTRACT

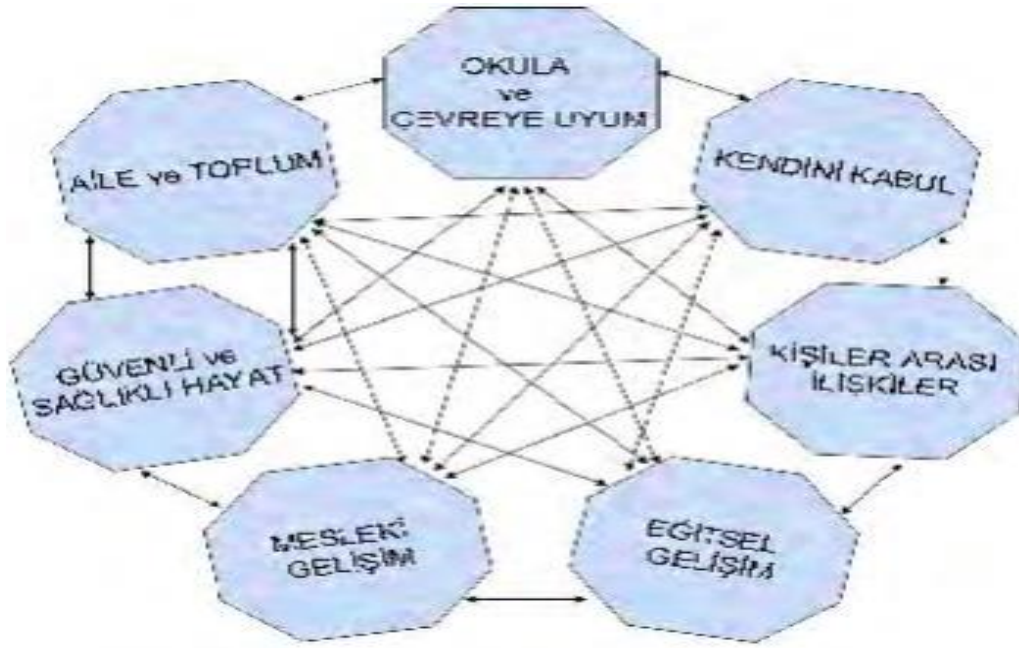
This study is the first in Turkey to combine the field of preschool education and school social work. Today, pre-school education is a period in which the child is given many qualifications such as physical, cognitive, social, emotional, language and self-care development. In this period, adaptation to the school environment and acceptance is the most important step of a child's socialization process. School social workers support families, and at the same time they make social service interventions by strengthening links between the school and the society. Within the scope of the research, a literature survey was carried out in pre-school education institutions to determine the duties and interventions of school social workers. From the findings, it was concluded that school social workers in pre-school education institutions were an important member of the problem solving process in the school through methods such as parental support groups and family participation, using ecological theoretical perspectives in problems ranging from early diagnosis of developmental delays to autism spectrum disorders. For social justice and social equality, school social workers to be employed in school social services have an important role.

Keywords: Preschool Period, Social Work

1. GİRİŞ

Sıfır- altı yaş arasındaki yılları kapsayan okul öncesi dönem, insanın hem biyolojik hem de psikolojik gelişiminin kapsam, hız ve nitelik bakımından en yoğun olduğu dönemdir. Okul öncesi dönemde bireyde, bedensel, sosyal, duygusal, bilişsel ve dil gelişimi bakımından oldukça önemli ve geleceği tayin eden özellikler kazanılmaktadır (Uyanık ve Kandır, 2010). Bu önemli dönemde okulöncesi eğitim 0-6 yaş çocuklarının bütün gelişimsel alanlarını sosyal, duygusal, fizyolojik, psikolojik bakımdan destekleyen bir eğitimidir. Takvim olarak okulöncesi eğitim, doğum anında başlamakta ve çocuğun ilkökula başladığı güne kadar devam etmektedir. Bu bakımdan, bireyin eğitimi için, ilkökula başlama yaşı olan yedi yaşına (72 aylık oluncaya) kadar beklemek, onun gelişimini birçok yönden sınırlandırmak anlamına gelmektedir (Gürkan, 2008: 6). Özel ihtiyaçları olan çocuklar anaokuluna başlamadan önce tanımlanmalı, belirlenmeli ve kendi ihtiyaçlarına uygun sınıflara yerleştirilmelidir (Openshaw, 2008: 71). Bireyin hayatında eğitim, ölünceye kadar devam eden bir süreçtir. Her insanın ilgileri, yetenekleri aynı zamanda bilişsel, sosyal, fiziksel problemleri

de bir birinden farklıdır. Okul öncesi dönemde okul sosyal hizmeti çalışmaları yukarıda bahsedilen bireysel farklılıklara odaklanmaktadır.

Şekil 1. Bal Peteği Modeli

Kaynak: MEB Okul Öncesi Eğitim Rehberlik Programı 2012: 7

Okul öncesi dönem aile ve toplum, okul ortamına uyum, kendini kabul, arkadaş ilişkileri, eğitim süreci, mesleki gelişim, güven ve sağlıklı hayat süreçlerinin etkileşiminden meydana gelmektedir. Şekil 1. de Bal Peteği Modeli incelendiğinde okul öncesi dönem birçok faktörün birleşiminden oluşan bir süreç olduğunu görmekteyiz. Bu dönemde okul sosyal hizmet uzmanı, çocuğun okula ve çevreye uyum sağlamasından, kişilerarası ilişkilere ve eğitsel gelişimine kadar birçok farklı konumda görev alabilmektedir.

Tablo 1. Okul Öncesi Dönem Yeterlik Alanları

Okula ve Çevreye Uyum	Çocuğun ailesinden sonra sosyalleşme sürecine devam ettiği en önemli yerlerden biri de okul öncesi eğitim veren kurumlardır. Bu bakımdan, çocuğun okul öncesi eğitim kurumuna devam etmesi sosyalleşme alanlarının ve yaşantılarının zenginleşerek gelişmesi anlamına gelmektedir. İlk kez ailesinden ayrılarak formel bir eğitim programına katılan çocuğun sosyalleşme sürecine katkı sağlaması ve katıldığı yeni ortama alışması amacıyla belirlenen bu yeterlik alanında yer alan kazanımlar ile çocuğun, okulun ve sınıfın bir bireyi olarak sosyalleşmesi okul içinde olumlu ilişkiler geliştirerek bireyler arası ilişkilerin gelişimine katkı sağlaması, en ufak toplumsal kurum olan aileden sonra okul ve sınıfın bir üyesi olarak sosyal kuralları öğrenmesi hedeflenmiştir.
Eğitsel Gelişim	Eğitsel gelişim yeterlik alanı ile çocuğun öğrenme hayatı hakkında olumlu tutum geliştirmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda, bağımsız faaliyet yapabilme, bağımsız hareket edebilme, öğrenmeye karşı pozitif tutum geliştirme, hedefe ulaşmak için bir birey olarak yapması gerekenleri kazanması hedeflenmiştir.
Kendini Kabul	Kendini kabul, pozitif benlik algısı geliştirme, duygusal ve sosyal becerilerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi için belirlenen bu yeterlik alanı ile çocuğun; güçlü olan ve desteklenmesi gereken yönlerini tanıması, kendi işlerini yapabilmesi ve kişisel farklılıklarının farkına varması gibi özellikleri kazanması hedeflenmiştir.
Kişiler Arası İlişkiler	Okul öncesi dönem çocuğunun kendini ve sosyal dünyayı anlamlandırmasında çevresiyle kurduğu sosyal ilişkiler oldukça önemlidir. Aynı zamanda kişiler arası ilişkiler çocuğun sosyalleşme sürecine de önemli katkıda bulunur. Sosyalleşme sürecinde çocuklarda kazandırılacak davranışların önemli bir bölümü, okul öncesi dönemde eğitim kurumları aracılığı ile gerçekleşmektedir. Kişiler arası ilişkiler alanındaki kazanımlarla; iletişimin önemi, iletişim sosyal kuralları, duygudaşlık kurabilme, paylaşma, akranlarını tanıma ve akranlarıyla birlikte oyun oynama gibi becerilerinin kazandırılması hedeflenmiştir.

Aile ve Toplum	Bu alanda çocuklara; toplumdaki en temel birim olan aile ve yaşadığı topluma ilişkin farkındalık kazandırma, ailenin ve toplumun bir bireyi olarak kendisine düşen görev ve sorumlulukları farkına varması, demokratik tutum kazanması gibi becerilerin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.
Güvenli ve Sağlıklı Hayat	Okul öncesi dönem, çocukların çeşitli tehlikelere ve kazalara en çok maruz kaldıkları ve aynı zamanda risklerin yüksek olduğu bir dönemdir. Bu dönem, gelişim gereği iyi beslenmeleri ve dengeli beslenme alışkanlığının da kazandırılması gereken bir dönemdir. Güvenli ve sağlıklı hayat yeterlik alanı ile çocuklara; sağlıklı yaşamak için yapılabilecekler, tehlike durumlarında yapılması gerekenler ile güvenli ve sağlıklı bir hayat için gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması hedeflenmiştir.
Mesleki Gelişim	İnsan hayatında mesleki gelişim bir süreç olarak okul öncesi dönemde başlar. Bu dönemde çocuklarda mesleklerle ilgili var olan ön yargılardan uzaklaşmaları ve mesleklere ilişkin olumlu tutum geliştirmeleri hedeflenmektedir. Mesleki gelişim yeterlik alanında yer alan kazanımlar ile çocukların çeşitli meslekleri tanımaları, mesleklere ilişkin pozitif tutum geliştirmeleri, mesleklerin insan hayatındaki yeri ve önemine ilişkin farkındalık geliştirmeleri hedeflenmiştir.

Kaynak: MEB Okul Öncesi Eğitim Rehberlik Programı 2012: 8

Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul sosyal hizmet uzmanları Tablo 1’de yer alan, okul öncesi dönem yeterlik alanlarının kazandırılması için ekolojik teorik bakış açısı ve güçlendirme yaklaşımından hareket etmektedir. Tüm öğrenciler biriciktir ve birbirlerinden farklıdır. Okul sosyal hizmet uzmanları bireysel farklılıkları dikkate alarak sistem ve birey merkezli çalışmalar yapmaktadır.

Okul sosyal hizmet uzmanları genellikle özel gelişim, öğrenme ve duygusal ihtiyaçları tanımlamaya yardımcı olan tanı ekibinin bir parçasıdır. Bir çocuğun engelli veya özel bir gereksinim ile teşhis edildiğinde karşılaşılan zorluklarla baş etmede ailelere yardımcı olmak için stratejik bir konumdadırlar. Sosyal hizmet uzmanları okul sisteminin bir parçası olduğu için, aileyi ve çocuğu okula başlamaya hazırlamada yardımcı olabilecek özel bilgiye sahipler (Openshaw, 2008: 71). Okul sosyal hizmet uzmanları ayrıca velilerin başvurabilecekleri, öğrencilerine dair daha iyi hizmet alabilecekleri veya ihtiyaç duyulduğunda destek hizmetleri sunabilecek tıbbi veya sosyal hizmet kurumlarıyla bağlantı kurmalarını sağlayan kişi olabilir (Zastrow, 2014: 495). Okul öncesi dönemde bireysel farklılıklar, öğrenme gücü ve problemler velilerle birlikte çözülebilmektedir. Bu bağlamda daha çok sistem merkezli müdahaleler yapılmaktadır. Aile sistemi, okul öncesi dönemin başarılı bir şekilde tamamlanabilmesi için önemli bir çalışma alanıdır.

Özel eğitim gereksinimi okul öncesi dönemde ortaya çıkmaktadır. Engelli çocukların% 29'u okulu bırakmaktadır (ABD Eğitim Bakanlığı, 2002). Çocuk okula girdikten sonra bazı çocukluk çağı bozuklukları teşhis edilebilir hale gelir. Engelli bir çocuk ve aile ile ilköğretim düzeyinde müdahale okulda gelecekteki başarıyı sağlamak için kritik öneme sahip olabilir (Openshaw, 2008: 71). Okul öncesi dönemde, okul sosyal hizmet uzmanları özel eğitim gereksinimi olan çocukların ailelerine yasal haklarını anlamalarına yardımcı olmalı ve onlara sosyal destek vermelidir, ayrıca ebeveyn katılımını teşvik eden aktiviteler düzenlemelidirler (Dupper, 2013: 100). Özel eğitim gereksinimi olan öğrencilerin velileri ile grup çalışmaları ve bireysel görüşmeler okul sosyal hizmet uzmanlarının önemli görevleridir.

Tablo 2. Okul öncesi eğitimde okul sosyal hizmet uzmanı hizmetleri

Okul öncesi eğitimde, okul sosyal hizmet uzmanı, okul öncesi eğitimin öğrenci refah hizmetlerinin bir parçasıdır. Okul öncesi eğitimde ve ailelerinde sosyal hizmet yoluyla çocuklara yardım ve destek vermek okul sosyal hizmet uzmanının görevidir.
Okul sosyal hizmet uzmanı, okul öncesi eğitimin yanı sıra sosyal ve sağlık hizmetleri ile işbirliği içinde çalışır.
Veliler, okul öncesi eğitimde okul sosyal hizmet uzmanıyla doğrudan temas kurabilirler.
Korumak / ebeveynler ayrıca aile içinde veya genel olarak bir vasi / ebeveyn olarak zorlayıcı olan şeyleri tartışabilirler.
Çoğunlukla, yardım, durumu tartışmaları ve çocuğun durumu için doğru yardım türünü göz önünde bulundurarak ayırır.
Okul sosyal hizmet uzmanı sosyal eğitimden sorumludur.

Kaynak: <https://www.hel.fi/helsinki/en/childhood-and-education/day-care/preschool/social-worker/2> ‘den 03.06.2018’de alınmıştır.

Okul sosyal hizmet uzmanları toplumsal adalet ve sosyal eşitlik ilkesinden hareket ederek okul ortamında sosyal hizmet müdahaleleri gerçekleştiren görevlilerdir. Tablo 2. incelendiğinde okul sosyal hizmet uzmanları sosyal refah hizmetlerinin önemli bir parçası olduklarını ve bu bağlamda veli ve öğrencilere sosyal destek hizmetleri sunduklarını görmekteyiz. Aynı zamanda okul sosyal hizmet uzmanları özel eğitim ihtiyacında rapor alınması ve görüş sorulması için yakın sağlık kuruluşlarındaki hekimler ile işbirliği içerisinde çalışmaktadır. Okul sosyal hizmet uzmanları veliler ile sistem merkezli, öğrenciler ile birey merkezli çalışmalar yapabilmektedir. Aynı zamanda koruyuculuk, kaynaklarla bağlantı kuruculuk görevleri üstlenebilmektedir. Okul öncesi eğitim kurumlarında okul sosyal hizmet uzmanı sosyal eğitim verme görevini de üstlenmektedir.

Tablo 3. Okul Öncesi Okul Sosyal Hizmet Uzmanının Görevleri

Okul Öncesi Sosyal Hizmet Uzmanları, aileleri ve aileleri destekler, güçlendirir, ayrıca ev, okul ve toplum arasındaki ilişkileri güçlendirir.
Okul Öncesi Sosyal Hizmet Uzmanları, ailelere ulaşırlar, bireysel / aile ihtiyaçlarını değerlendirir, toplum kaynaklarının ailelerini bilgilendirir ve çocukların ve ailelerinin eğitim ve sosyal kalitesini iyileştirmek için mevcut hizmetleri koordine ederler.
Okul Öncesi Sosyal Hizmet Uzmanları, Topluluk ve Ebeveyn Katılım Uzmanı (CPIS), Okul Öncesi Müdahale ve Sevk Ekibi Uzmanları (PIRT), öğretmenler, diğer okul personeli ve toplum kuruluşları ile işbirliği yapar.
Okul Öncesi Sosyal Hizmet Uzmanları, ayrıca işe alım, kayıt ve geçiş sürecine yardımcı olurlar.
Okul Öncesi Sosyal Hizmet Uzmanları, ebeveynleri eğitmek, ebeveyn katılımını teşvik etmek ve aileleri güçlendirmek için eğitim yılı boyunca atölye çalışmaları düzenlenir.

Kaynak:http://www.camden.k12.nj.us/UserFiles/Servers/Server_340793/File/Migrate/Divisions/Division_of_S/Early_Childho/Preschool_Social_Workers_2015_16.pdf 19.06.2018

Tablo 3. incelendiğinde, okul sosyal hizmet uzmanlarının görevleri aile güçlendirme çalışmalarından diğer personelle uyum içerisinde çalışmaya kadar birçok fonksiyonu kapsadığı görülmektedir. Okul öncesi eğitim kurumlarında okul sosyal hizmet uzmanları daha çok kaynaştırma öğrencileri ve özel öğrenme güçlüğü çeken öğrencilerle çalışmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde okul sosyal hizmet uzmanları görevlerini yasalar çerçevesinde yapmaktadır. Özürlü Olan Bireylerin Eğitimi Yasası (IDEA) ve onunla ilgili diğer yasal düzenlemeler okul sosyal hizmet uzmanlarının bilmesi gereken önemli düzenlemelerdir. Aynı zamanda, öğrencinin güçlü yanları ve yeteneklerinin yanı sıra yetersizliklerine de odaklanan aktif bir sosyal gelişim çalışmasını (SDG) nasıl uygulayacaklarını bilmelidirler. Bireyselleştirilmiş eğitim programları, (Türkiye'de ki karşılığı 'BEP', ABD'de ki karşılığı 'IEP') hakkında yeterlilik sahibi olmalı; işlevsel davranışsal değerlendirmeleri nasıl yapmaları gerektiği konusunu bilmeliler ve pozitif davranışsal müdahale ve destekleri (PBIS) kapsayan davranışsal müdahale planlarını nasıl gerçekleştirmeleri gerektiğini bilmeliler. Okul öncesi eğitim kurumlarında okul sosyal hizmet uzmanları daha çok ADHD'li öğrencilere, duygusal bozukluğu olduğu anlaşılan öğrencilere, öğrenme zorluğu çeken öğrencilere ve otistik öğrencilere hizmet sunma işini gerçekleştirmektedirler (Dupper, 2013: 100). Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul sosyal hizmet uzmanları Bireysel Eğitim Planı (BEP) hazırlama ekibinin doğal bir üyesidir. Okullarda bu kurullar mevzuat düzenlemeleri çerçevesinde oluşmaktadır. Okul sosyal hizmet uzmanı öncelikle mevzuat düzenlemelerine hâkim olması gerekmektedir.

2. GELİŞİM GERİLİKLERİNİN ERKEN TANISI

Sosyal hizmet toplumsal eşitlik ve sosyal adalet ilkelerinden hareket ederek bireyi güçlendirmeyi hedefler. Okul sosyal hizmet uzmanı bu bağlamda gelişim geriliklerinin erken tanısı ve çözümünde okul öncesi öğretmeni ve aile ile birlikte çalışmaktadır. Gelişme geriliği; konuşma becerileri ve motor gelişim, dil gelişimi, sosyal gelişim ve bilişsel gelişim alanlarındaki gerilik ya da güçlük olarak açıklanabilir. Çocukluk döneminde, % 12- 16 oranlarında gelişme geriliği görülebilmektedir. Gelişme geriliklerinin erken fark edilmesi, bu çocukların erken tanı ve müdahale hizmetlerinden faydalanabilmeleri açısından önemlidir (Demirci ve Kartal, 1999). Okul sosyal hizmet uzmanları, okul ortamında tek başlarına bağımsız olarak çalışmazlar. Gelişim geriliklerinin erken tanısında okul öncesi öğretmenleriyle uyum içerisinde çalışmaktadırlar.

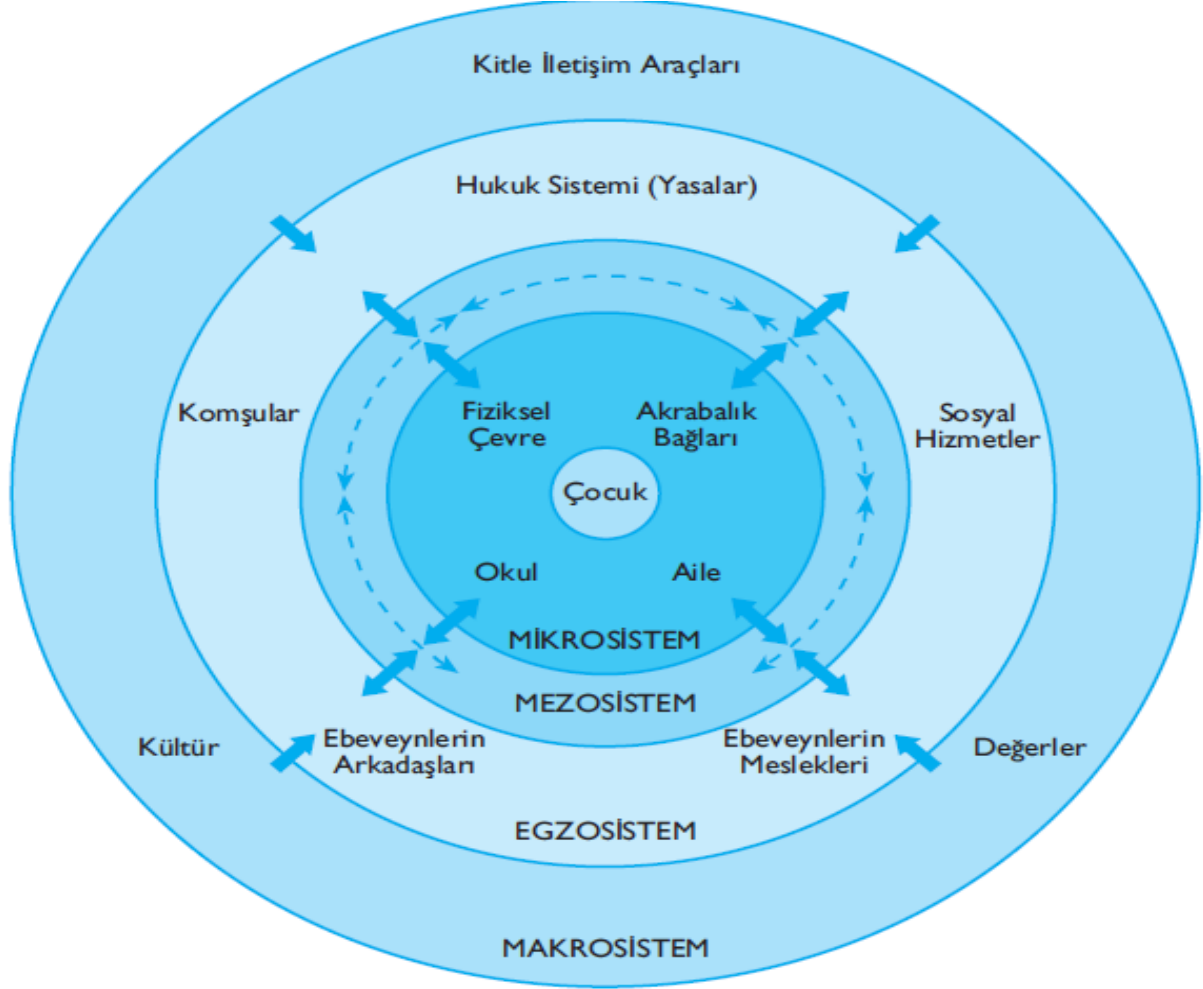
Okul öncesi dönem çocuklarında, gelişimsel geriliklerin erken tanısı için sosyal, bilişsel, fiziksel ve dil gelişimlerinin belirli aralıklarla okul öncesi öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu dönemde erken tanı, olabilecek sorunlar için önlem alınmasını ve çocuğun karşılaşılabileceği çevresel ve biyolojik sebeplerden meydana gelen gelişim geriliklerinin erken tespit edilmesini sağlamaktadır (Madan ve Tekin, 2015). Gelişimsel bozuklukların erken teşhisi, ailenin çocuğun sorunlarını anlamasına, kabul etmesine ve ele almasına yardımcı olur. Engelli bir çocuğa ve ailesine, Engelli Eğitim Yasası (IDEA) aracılığıyla eğitim seçenekleri ve destek verilir. IDEA, okul öncesi çocuklara ve ilkokuldaki çocuklara ve 21 yaşına kadar olan çocuklara uygulanır. Çocuğun, eylemde ana hatları verilen engel kategorilerinden birine sahip olduğu ve zihinsel engel, fiziksel ve duyuşsal engeller veya otizm gibi önemli bir sorunu içerdiği tespit edilirse, o zaman okulda yardım alabilir. Dil gelişimi veya motor becerilerle ilgili daha az engelli olan çocuklar, gelişimsel olarak gecikmiş olarak etiketlenecek ancak yine de IDEA aracılığıyla sunulabileceklerdir (Friend, 2005; Akt. Openshaw, 2008: 72). Okul formel yapıya sahip bir kurumdur. Tüm iş ve işlemler yasalara göre yapılmaktadır. ABD’de okul öncesi eğitim kurumlarındaki gelişim geriliklerinin erken teşhisi konusunda, “Engelli Eğitim Yasası” bu bağlamda okul sosyal hizmet uzmanlarını doğrudan ilgilendirmektedir.

Aynı zamanda, “Child Find” (Çocuk Bul), okul bölgelerinin özel ihtiyaçları olan çocukları bulup tespit etmesine yardımcı olmak için kurulmuş kamu farkındalığı, tarama ve değerlendirme mekanizmasıdır. Ailenin bir çocuk doktoru varsa, doktor genellikle değerlendirme için bir başvuruda bulunacak ve velilere yerel okul bölgesi aracılığıyla yardım konusunda bilgi verecektir. Ancak, göçmen çocuklar ve yeterli sağlık hizmetlerine erişimi olmayan daha düşük sosyoekonomik düzeydekiler, okul ilçeleri olmadıkça, IDEA aracılığıyla sunulan hizmetleri duymayabilir (Openshaw, 2008: 72). Okul sosyal hizmet uzmanları şüphelenilen, engeli olan çocukların velilerini IDEA kapsamındaki hakları ile ilgili olarak bilgilendirmelidir (Dupper, 2013: 87). Okul sosyal hizmet uzmanları böylece güçlendirici ve kaynaklarla bağlantı kurucu rollerini yerine getirmiş olacaktır.

Gelişim gerilikleri olan çocuklar bazen yanlış teşhis edilir. Yavaş gelişen bir çocuk, doğuştan gelen yeteneklerin yokluğundan çok, istismar veya ihmal yüzünden yavaş olabilir. Okul sosyal hizmet uzmanları, öğretmenler, ebeveynler, kardeşler, dış kurumlar, çocuğun tıp doktoru ve aile ile ilgilenen diğer herhangi bir profesyonel gibi çeşitli kaynaklardan bilgi edinerek teşhis sürecine yardımcı olur. Bazı durumlarda, bir çocuğun tuvalet eğitimi, dil gecikmesi, ayrılma korkusu ve bağlanma güçlüğü gibi sorunlar, evdeki zorluklara bağlanabilir. Okul sosyal hizmet uzmanları, çocuğun tam ve eksiksiz bir şekilde teşhis edilmesine yardımcı olmak için mümkün olduğunca fazla bilgi edinmelidir (Openshaw, 2008: 73). Okul sosyal hizmet uzmanı çocuğun, potansiyel olarak duyuşsal veya davranışsal engelleri olan bir birey olarak kabul edilmesi yerine, öğrenci yardım hizmetleri ekibi çocuğa, öğretmene ya da aileye vakit kaybetmeden yardımcı olacak yolları bulmaya çalışır (Zastrow, 2014: 499). Gelişim geriliklerinin erken tanısında okul sosyal hizmet uzmanının çocuk gelişimi hakkında literatüre hâkim olması ve okulda çalışan diğer görevlilerden destek alması gerekmektedir.

3. EKOLOJİK PERSPEKTİF / EV-OKUL AĞLARI

Okul sosyal hizmetinin temel amacı, öğrencilerin okul ortamında işlev görmelerini ve öğrenmelerini sağlamaktır (Openshaw, 2008: 5). Okul ortamındaki öğrenme engelleri ekolojik kaynaklıdır. Ekolojik teorik bakış açısı ve sistem yaklaşımı ailenin eğitim sürecine dâhil olmasını sağlamaktadır. Ekolojik teorik bakış açısı, öğrencinin gelişiminde sosyal etkileşimlerin önemli olduğunu ve ailenin, çevrenin etkide bulunan ve çocuktan etkilenen bileşeni olduğunu belirtir (Keçeli-Kayslı, 2008). Okul ortamında akademik bakımdan başarısız olan öğrencinin başarısızlığının nedeninin bireysel olduğu düşünülür. Fakat okul ortamındaki yaşanan akademik başarı düşüklüğünün nedeni genellikle öğrencinin aile sistemi, mahalle sistemi ya da arkadaşlık sisteminden kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan ekolojik yaklaşım okul sosyal hizmet uzmanlarına yol göstermektedir.

Şekil 1. Bronfenbrenner'in Ekolojik Kuramı

Kaynak: Fabes ve Martin, 2003: 40; Akt. Diken, 2008: 7

Bronfenbrenner'in ekolojik kuramı incelendiğinde toplumun sistemler çerçevesinde düşünüldüğü ve bu sistemlerde yer alan değişkenlerin doğrudan ya da dolaylı olarak öğrencinin gelişimi üzerinde etkili olduğunu görülmektedir. Ekolojik kuramda sistemler içerisinde, merkezde yer alan öğrenciyi saran mikrosistemde, öğrenci ile yakın olarak etkileşime giren ve öğrencinin gelişiminde doğrudan etkili olan kişi ya da kurumlar yer almaktadır. Şekil 1'de görüldüğü gibi aile ve okul, mikro sistemde yer alan ve öğrencinin gelişim sürecinde doğrudan etkisi olan en belirleyici kişiler ve kurumlardır (Diken, 2008: 6). Okul öncesi dönemde aile, okul, fiziksel çevre ve akrabalık bağları öğrencinin doğrudan etkileşimde bulunduğu en önemli öğelerdir.

Ekolojik teorik bakış açısından hareket eden okul sosyal hizmet uzmanlarının görevleri, risk gruplarındaki öğrenciler ve ailelerine sosyal destek verilmesi, velilerin endişelerini okul görevlileri ile paylaşmaları amacıyla güçlendirilmelerini, ev, okul ve çevre arasında sosyal iletişim ağlarının açık tutulmasını, çocukların eğitim gereksinim ve zorluklarının anlaşılmasını, öğrencilerin yaşam şartları ve çevre koşullarını görüşmeyi, çevredeki kurumlara yönlendirmeler yapmayı, aynı zamanda farklı kurumlara yönlendirilmiş olan öğrencilerin takip edilmesini, risk grubundaki öğrencilere ve velilerine daha iyi hizmetler sunmak için çevresel kaynaklarla ilişkilendirilip geliştirilmesinde toplumda işbirliği yapılması sürecini içerir (Dupper, 2013: 8). Ekolojik teorik bakış açısı sayesinde, veliler ve öğretmenler karşılıklı olarak öğrencinin geçmiş yaşantılarına ve öğretimsel stratejiler hakkında bilgi edinebilirler. Bu şekilde okuldan eve, evden okula sosyal bir iletişim ağı kurulabilir (Keçeli-Kayslı, 2008). Sosyal hizmet uzmanları, çocuğu evde gözlemleyerek aile etkileşimleri ve kalıpları hakkında yararlı bilgiler edinebilir. Okul sosyal hizmet uzmanları davranışsal gözlemler yapma konusunda yeteneklidir ve çocuk test edilirken ve gözlemlenirken

ebeveynlere yardımcı olabilir. Sosyal hizmet uzmanları, okul, ev ve toplum arasındaki bağlantıyı sağlamak için mükemmel konumdadırlar (Openshaw, 2008: 76). Okul ortamında öğrenme güçlüğü yaşayan, öğretmeni ya da arkadaşlarıyla uyumsuzluk yaşayan öğrencilerin problemlerini çözebilmek için okul sosyal hizmet uzmanları ekolojik teorik bakış açısından faydalanmaktadır. Ekolojik teori problemin kaynağına inmeyi sağlar. Örneğin, konuşma bozukluğu olan ya da okul arkadaşlarına karşı saldırgan davranışlarda bulunan öğrencilerin problemlerinin kaynağı genellikle aile sistemindedir. Anne, babayla iletişim kuramayan ya da çok sert bir ev ortamında yaşayan çocuklar bu tarz davranışlar sergilemektedir.

3.1. Ebeveyn Destek Grupları

Problemlili çevrelerde yaşayan, risk gruplarında yer alan öğrencilerin akademik başarılarını arttırmak için tek bir çözüm ya da sihirli bir dokunuş yoktur. Okullar risk grubunda olan öğrenciler ve ailelerinin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için gittikçe artan bir oranda veliler, yerel işletmeler, üniversiteler, tıp merkezleri, vakıflar, kurslar ve diğer sosyal merkezli organizasyonlar ile işbirliği yapmaya doğru yönelmektedirler (Dupper, 2013: 149). Okul sosyal hizmet uzmanları bu bağlamda velilere çeşitli yollarla destek olabilmektedir. Okul sosyal hizmet uzmanları, gelişimsel gecikme ve engelli çocukların ebeveynleri için bir destek grubu oluşturulmasında yardımcı olabilir. Gruplar engelli çocukları olan diğer ebeveynlere resmi olmayan bir destek kaynağı olabilir (Openshaw, 2008: 76-77). Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul sosyal hizmet uzmanları öncelikle gelişimsel gerilikleri olan öğrencilerin velilerine bu durumu kabul etmeleri için yapacağı faaliyetler önemlidir. Çünkü veliler uzun bir süre bu durumu kabul etmek istememektedir. Daha sonra bu öğrenciler ve velilerin dâhil olduğu destek gruplarının kurulması, sorunların üstesinden gelinmesini sağlayacaktır.

3.2. Aile Katılımı

Okul-aile işbirliğini geliştirmede çocukların yaş gruplarına ve ailelerin ihtiyaçlarına göre çeşitli etkinlikler yapılabilmektedir. Örnek olarak bu etkinliklere; grup toplantıları, bireysel toplantılar ya da veli görüşmeleri, yazışmalar, bülten/gazete gibi haberleşme araçlarının kullanımı, ev ziyaretleri, telefon görüşmeleri ve aile eğitimi çalışmaları şeklinde sıralanabilir (Cavkaytar, 2008: 81). Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul sosyal hizmet uzmanları ev ziyaretleri ile öğrencinin probleminin kaynağını tespit eder. Aynı zamanda örneğin akran zorbalığını önleme konusunda veli katılımı grup çalışmaları yapılabilir.

Okul öncesi dönemdeki bir çocuğun eğitimini bütüncül bir gözle değerlendirmenin gerekliliği dikkate alındığında, çocuğun akademik başarısını etkileyen enformel kaynaklar akla gelmekte, bu enformel kaynakların içerisinde de aile faktörü en önemlisi olarak görülmektedir (Erdoğan ve Demirkasimoğlu, 2010). Aile katılımı; hem okul ve aile ilişkisinin geliştirilmesi, hem de ailenin çocuğun eğitimine katılması ve çocuğun eğitiminde daha çok öncelik alması şeklinde tanımlanabilir. Literatür incelendiğinde aile katılımı; etkileşim, iletişim, sorumluluk ve paylaşım gibi sosyal yönleri olan bir süreç olarak ele alınmaktadır. Aile katılımı, öğrencinin okula başladığı günden zorunlu eğitim bitinceye kadar uzanan okul ve aile arasındaki ilişkiler bütünü olduğu söylenebilir (Bayraktar, Güven ve Temel, 2016). Ailenin eğitim sürecine katılımı; okul öncesi eğitim kurumları ve burada uygulanan programlar hakkında bilgi sahibi olmaları ve okul öncesi eğitimin çocukların gelişim alanlarını nasıl desteklediği hakkında bilinçlenmeleri bakımından çok önemlidir. Çocuğun öğrendiği kazanımların ev ve okul ortamında desteklenebilmesi ve pekiştirilebilmesi için aile katılımı zorunludur. Eğitim sürecinde süreklilik ve bütünlük ancak bu şekilde sağlanabilir (Dinç, 2008: 57-58). Okul sosyal hizmet uzmanları, aile ile ilişki kurmak için önemli bir konumdadır. Gelişimsel geriliği olan bir çocuk okula başladığı zaman, okul sosyal hizmet uzmanı aile için irtibat kurma görevlisi olarak hizmet etmelidir (Openshaw, 2008: 76-77). Eğitim başarısının önündeki engeller veli olmadan çözülemez. Okul öncesi dönemde öğrenciler anne ve babalarını sınıf ortamında yansıtmaktadır. Anne ve babaların doğru yönlendirilmesi için okul sosyal hizmet uzmanlarının yapacakları sistem merkezli müdahaleler ön plana çıkmaktadır.

Örnek Vaka-1

Anasınıfı öğretmeni Ayşe Hanım sınıfında gün içerisinde yaptığı gözlemler sonucunda bazı öğrencilerin sorumluluk alma ve aldığı sorumluluğu yerine getirme konusunda isteksiz olduğunu gözlemlemiştir. Sınıf içerisinde konu ile ilgili çeşitli çalışmalar yapmasına rağmen istenilen davranış değişikliklerinin gerçekleşmediğini gözlemlemiştir. Okul sosyal hizmet uzmanı Esra Hanım'a durumu anlatmış ve öğrencilere sorumluluk duygusu kazandırılabilmesi için neler yapılabileceğini sormuştur. Okul sosyal hizmet uzmanı Esra Hanım, bu davranışın kazandırılması ve pekiştirilmesi için aile sisteminin çözüme dâhil edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunu gerçekleştirmek için bir aile katılım çalışmasının faydalı olacağını belirtmiştir. Okul sosyal hizmet uzmanı Esra Hanım bir planlama yaparak önce sınıf içerisinde sorumluluk konulu grup çalışmaları gerçekleştirmiştir. Okul sosyal hizmet uzmanı Esra Hanım tarafından sınıf velilerine yönelik okul öncesi eğitiminde sorumluluk gelişimi konulu seminer çalışması, okul rehber öğretmeni ile işbirliği içerisinde gerçekleştirilmiştir. Öğrenci ve velilerle gerçekleştirilen bu çalışmalardan sonra sınıftaki tüm velilerden, belirlenen günde istedikleri bir çiçek tohumu, toprak, saksı vb. bitki yetiştirmek için gerekli olan malzemeleri alarak sınıfa gelmeleri için davetiye yollanmıştır. Aile katılım günü geldiğinde veliler sınıfa alınmadan önce öğrencilere "Benim Çiçeğim" isimli bitki yetiştirme çalışması yapacaklarını, ettikleri çiçeğin büyümesi için neler gerektiği ile ilgili bir ön çalışma yapmıştır. Bu çiçeklere bakmanın onların sorumluluğu olduğu, sorumluluklarını yerine getirmezlerse çiçeklerin büyümeyeceği anlatılmıştır. Daha sonra veliler sınıfa davet edilmiş ve çocukları ile birlikte çiçeklerin dikimini sağlamıştır. Her çocuğun velisi ile birlikte diktiği çiçeğine isim vermesi istendi. Dikilen çiçekler sınıfın uygun bir yerine yerleştirilerek, bakımlarının gerekli zamanlarda çocuklar tarafından yapılacağı belirtildi. Gerçekleştirilen aile katılımı sonrasında çocuklarda sorumluluk duygusunun geliştiği gözlemlendi.

Örnek vaka-1 incelendiğinde, bir okul öncesi eğitim kurumundaki okul sosyal hizmet uzmanının multidisipliner bir takımın üyesi olarak anasınıfı öğretmeni ile nasıl ilişki kurduğunu ve velileri nasıl sürece dâhil ettiğini görmekteyiz. Okul sosyal hizmet uzmanları gelişim geriliklerinin erken teşhisi, zorbalık, sorumsuzluk vb. problemlerle baş ederken ev ve okul bağlantılarını etkin bir şekilde kullanan kişidir.

4. ERKEN ÇOCUKLUKTA KLİNİK BOZUKLUKLAR

Kişilik oluşum sürecinin büyük oranda tamamlandığı bilinen erken çocukluk döneminde, çeşitli sebeplerden dolayı ortaya çıkan davranış problemleri, çocuğun sonraki yaşamında arkadaşlarıyla ve sosyal çevresiyle olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, davranış problemlerinin erken teşhis edilmesi, sebeplerinin öğrenilmesi, çözümü ve istenmeyen davranışın kalıcı hale gelmemesi için önem taşımaktadır (Derman ve Başal, 2013: 123). Okul öncesi dönemde sık karşılaşılan "Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB)", "Otizm Spektrum Bozukluğu / Asperger Sendromu", "Ayrılık Anksiyete" klinik bozukluklar olarak sıralanmaktadır.

4.1. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB)

Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) ilk olarak, 1902 yılında George Still'in İngiltere'deki bir konuşması sırasında, aşırı aktif, odaklanamayan, öğrenme güçlükleri ve davranış problemleri gösteren çocuklarda "ahlaki kontrolün ileri düzeyde yetersizliği" şeklinde tanımlanmıştır. 1930'lar da tanıma benzer özellikler gösteren çocuklar "organik dürtüsellik" şeklinde açıklanmış ve psikostimulanların ilk denemeleri 1937'de Charles Bradley tarafından gerçekleştirilmiştir (Kayaalp, 2008: 147). Bu problem öğrenciler arasında tespit edilmiş olan en yaygın zihinsel rahatsızlıklardan bir tanesidir. ABD'de yaklaşık olarak 2 milyon kişide Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) görülmektedir. Ortalama olarak, erkek öğrencilerin %5'ine ve kız öğrencilerin %10'una dikkat eksikliği ve hiperaktivite teşhisi konulmaktadır. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) olan çocukların öğrenme kapasitelerinde bir problem almamasına rağmen, hiperaktiviteleri ve dikkatsizlikleri öğrenme süreçlerini güçleştirmektedir (Dupper, 2013: 94). Her sınıfta dikkat eksikliği ve hiperaktivite problemi olan öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrenciler dersin işleniş sürecinde bazen problem yaşanmasına neden olabilmektedir. Okul öncesi kurumlarında çalışan okul sosyal hizmet uzmanları dikkat eksikliği ve hiperaktivitenin kriterleri hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.

Tablo 4. DEHB için DSM-IV Kriterleri

<i>Dikkat eksikliği belirtileri</i>	<i>Hiperaktivite belirtileri</i>
Verilen yönergeleri başından sonuna kadar takip edemezler.	Hareket halindedirler, yerlerinde duramazlar.
Dikkatlerini yaptıkları işe veya oyuna odaklamakta zorlanırlar.	Sınıfta oturmaları gerektiği halde oturamazlar.
Genellikle evde veya okulda yapacağı işler ve aktiviteler için lazım olan malzemeleri kaybederler.	Arkadaşlarıyla, sessiz ve sakin bir şekilde oyun oynamakta zorlanırlar.
Konuşurken sizi dinlemiyor gibi görünürler.	Sınıf ortamında, gereksiz bir şekilde koşup tırmanırlar.
Genellikle, detayları görmezler.	Sınıfta çok konuşurlar.
Dışarıdan bakıldığında düzensiz görünürler.	Genellikle sorulan soru bitmeden cevabını yapıştırırlar.
Uzun süre zihinsel çaba gerektiren işleri yapmakta zorlanırlar ve bu tarz işleri yapmak istemezler.	Sınıfta daima bir şeylerle uğraşırlar.
Çok çabuk unutulurlar.	Sıra beklemek istemezler ve zorlanırlar.
İlgileri kolayca başka şeylere kayar.	Olaylara ya da konuşmalara müdahale ederler ve konuşmanın yarıda kalmasına neden olurlar.

Kaynak: Öner, Öner ve Aysev, 2003: 97

Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB), öğrencilerin ev, okul ve sosyal hayattaki işlevselliğini olumsuz etkileyen nöro-gelişimsel bir bozukluktur. Aynı zamanda dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğuna duygu düzenleme güçlüklerinin eklenmesi; bozukluk belirtilerinde ağırlaşmaya, daha fazla riskli davranışlar görülmesine, akran ilişkileri, toplumsal ve romantik ilişkilerde daha fazla negatif etkilenmeye neden olmaktadır (Öztürk, Özyurt, Tufan ve Akay-Pekcanlar, 2018: 188). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB), okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul sosyal hizmet uzmanlarının öncelikle müdahale etmesi gereken ana sorunlardan bir tanesidir.

Tablo 5. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) Özellikleri

Aşırı Hareketlilik	Çocukluk döneminde hareketlilik gelişim sürecinin normal özelliklerindedir. Hareketliliğin akranlarına kıyasla belirgin olarak çok olduğu, bu davranışların oyun, anaokulu, okul gibi rutin işlevlerde, arkadaş, aile ve/veya öğretmenler için problem oluşturduğu yani çocuğun işlevselliğini etkilediği durumlarda aşırı hareketlilik söz konusu olabilir.
Dikkatsizlik	Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklar, dikkatlerini bir noktaya toplamakta güçlük yaşamaktadırlar. Ayrıca, dışardan gelen etkenlerle dikkatin kolayca dağılması, dikkati sürdürmekte zorluk, eşya ve oyuncakları sık sık kaybetme, üstlendiği sorumluluk ve görevleri unutma gibi belirtiler de dikkat problemlerini göstermektedir.
Dürtüsellik	Sırada beklemekte zorluk yaşama, isteklerini erteleyememe, daha soru bitmeden soruya yanıt verme, aceleci olmak, başkalarının sözlerini kesme gibi davranışlar ve bu davranışlar sonucu çocuğun fonksiyonelliğinin olumsuz yönde etkilenmesi durumu, dürtüsellik problemlerini göstermektedir.

Kaynak: Kayaalp, 2008: 149.

Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun (DEHB) tedavisi kolaydır ve tedavi için altın dönem okul öncesi ve ilkokulun ilk yıllarıdır. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) tedavi edilmediği durumda çocuğun ya da gencin yapısal zorluklarından kaynaklanan davranış problemleri ve eğitim başarısızlığı devam edecektir. Aynı zamanda, çevresinden olumsuz eleştiriler alma riski de artacaktır (Öner, Öner ve Aysev, 2003: 99). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunun erken teşhisi ve tedavisinde okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul sosyal hizmet uzmanlarının anasınıfı öğretmenleriyle yapacakları multidisipliner çalışmalar kolaylık sağlayacaktır.

Örnek Vaka-2

Yusuf 5 yaşında, daha önce kreş eğitimi de almış bir çocuktur. Anasınıfı öğretmeni Ayşe Hanım, Yusuf'un sınıf içerisinde serbest zamanlarda ve yapılan çeşitli etkinlik vakitlerinde uzun süreli bir işle meşgul olamadığını, sürekli hareket halinde olduğunu gözlemledi. Yusuf bu nedenle hem arkadaş ilişkilerinde, hem de akademik ve becerisel etkinliklerde başarılı olamıyordu. Ayşe Hanım, okul sosyal hizmet uzmanı Esra Hanım'dan yardım istemeye karar verdi. Esra Hanım'a kendi gözlemlerini anlattıktan sonra onu sınıfa davet etti. Esra Hanım sınıf içerisindeki çeşitli etkinliklerde Yusuf'u gözlemledi. Daha sonra Yusuf'un ailesi okula davet edilerek onlarla Yusuf'un ev ortamındaki durumu ile ilgili görüşme yapıldı. Yapılan inceleme ve görüşmeler sonucunda Yusuf'ta dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olabileceği kanısına varılarak, aileden gerekli tıbbi tanının konulması için hastaneye başvurusu istendi. Aynı zamanda Ayşe Hanım, okul sosyal hizmet uzmanı Esra Hanım ve Yusuf'un ebeveynleri ile düzenli toplantı ve görüşmeler yaparak

işbirliği içerisinde çözüm yolları aramaya başladılar. Kısa bir süre sonra, tıbbi destek, okul sosyal hizmet uzmanı, öğretmen ve veli işbirliği sonuç vermeye başladı. İlerleyen dönemde Yusuf, artık sınıf içerisinde daha uyumlu, sakin ve akademik açıdan daha ileri bir seviyeye ulaştı.

Örnek Vaka-2’de görüldüğü gibi okul öncesi kurumlarında çalışan okul sosyal hizmet uzmanları Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) probleminin hem teşhisi hem de tedavi sürecinde etkin bir rol almaktadır. Kurumlar arası işbirliği yapmakta, birey ve sistem merkezli müdahalelerle problemi ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

4.2. Otizm Spektrum Bozukluğu / Asperger Sendromu

Otizm kavram olarak, “sözlü ve sözsüz iletişimi ve sosyal etkileşimi önemli ölçüde etkileyen gelişimsel özür” genellikle 3 yaşından önce ortaya çıkmaktadır; otizm çocuğun başarı performansını olumsuz bir biçimde etkiler (Dupper, 2013: 88). Otizmliler, sosyal etkileşim (göz temasından kaçma, biri ona baktığında gözlerini diğer tarafa çevirme, diğerlerinin fiziksel temasına karşı koyma, grup içerisinde soğuk, ilgisiz ya da çekingen ve içine kapanık davranma, bir diğer kişiyle tanıştırıldığında ya da bir kişi yanına geldiğinde o kişiyi görmezden gelme gibi) ve sözel/sözel olmayan iletişim biçimlerinde (hali hazırdaki durumla ilgili olmayan kelimeleri tekrar etme, kelime ya da kelime öbeklerini defalarca tekrar etme, akranlarıyla ya da yetişkinlerle konuşmama vb.) problemler yaşamakta, bunlara ek olarak stereotip davranışlar (ellerine, nesnelere ya da çevresindeki uyarıcılara en az 5 saniye gözlerini kaçırmadan bakma, yenilemeyen nesnelere tatma, yemeye çalışma veya emme, döndürülmek üzere tasarlanmamış nesnelere döndürme vb.) davranışlar göstermektedirler (Yazıcı ve Akman, 2018: 106). Otizm okul öncesi eğitim kurumlarında çok sık karşılaşılan bir durumdur. Otistik çocukların teşhisi sürecinde ve Bireysel Eğitim Planı (BEP) hazırlama sürecinde okul sosyal hizmet uzmanlarının yapacağı önemli katkılar vardır.

Örnek Vaka-3

Ahmet hafif düzey otizm tanısı tıbbi olarak konulmuş, Rehberlik Araştırma Merkezi tarafından tam zamanlı kaynaştırma eğitimine uygun görülmüş bir öğrencidir. Anasınıfı öğretmeni Ayşe Hanım, Ahmet’i belli bir süre sınıf ortamında gözlemledikten sonra, okul sosyal hizmet uzmanı Esra Hanım ve okul rehber öğretmeni Sevtap Hanım ile bir araya gelerek Ahmet’e uygun bir BEP planı hazırlanması için gerekli planlamayı yaptı. Ahmet’in velisi ile iletişime geçilerek veli, öğretmen ve rehberlik servisi için uygun bir zaman dilimi belirlenerek BEP toplantısı yapıldı. BEP toplantısında, anasınıfı öğretmeni Ayşe Hanım, Ahmet için ele alacağı kısa ve uzun dönem hedefleri veliye anlattı. Ahmet’in sosyal uyum ve iletişim kurma becerilerine öncelik verilmesi gerektiğine karar verildi. Ayşe Hanım hazırlanan plan dâhilinde sınıfında uygulamalara başlamadan önce, okul sosyal hizmet uzmanı Esra Hanım ile görüşerek Ahmet’in sınıftaki çocuklar tarafından kabulü ve adaptasyonu için kendisine destek vermesini istedi. Anasınıfı öğretmeni Ayşe Hanım veli ile görüşerek Ahmet’in o gün okula yarım saat geç getirilmesini istedi. Bu sürede okul sosyal hizmet uzmanı Esra Hanım, sınıfa gelerek farklılıklara saygı konulu küçük bir grup çalışması yaptı. Ardından kısa bir animasyon seyrettirdi ve “Sizin sınıfınızda böyle bir arkadaşınız var mı? Bu arkadaşınız sizin desteğinize ihtiyaç duyuyor mu?” sorularını sordu. Ahmet’e ve onun özel durumlarına öğrencilerin dikkatini çekti. Ahmet’inde onlar gibi bir çocuk olduğunu, fakat bazı konularda zorlandığını, bu nedenle arkadaşlarının yardımı ve desteğine ihtiyacı olduğunu vurguladı. İlerleyen zamanda BEP planı doğrultusunda Ahmet’in uzun ve kısa dönem kazanımları okul sosyal hizmet uzmanı Esra Hanım, rehber öğretmen Sevtap Hanım ve anasınıfı öğretmeni Ayşe Hanım tarafından değerlendirildi.

Otizm teşhisi koymak oldukça zor bir süreçtir. Çünkü veli başlangıçta bu durumu kabul etmeyecek ve direnecektir. Velinin gerekli tanının konulması için sağlık kuruluşuna gitmesine ikna edildikten sonra, hekim tarafından verilecek rapor doğrultusunda BEP planı hazırlanacak ve sınıftaki diğer çocuklara ve velilere farklılıklara saygı doğrultusunda gerekli bilgilendirmeler yapılacaktır. Hazırlanacak BEP planı 180 işgünü uygulanacaktır. Anasınıfı öğretmenlerine bu süreç boyunca destek verecek ve sürecin yönlendirilmesinde yardım edecek kişi okul sosyal hizmet uzmanıdır.

4.3. Ek Bozukluk / Ayrılık Anksiyete

Bir insanın hayatında okul çağı ve okula başlama özel önemi olan bir olaydır. Okul öncesi eğitime başlama 4-6 yaş arasındaki dönemde gerçekleşir. Bu dönem, Psiko-seksüel gelişim süreci bakımından “Fallik Dönem”e, psiko-sosyal gelişim açısından “Girişim Dönemi”ne karşılık

gelmektedir. Bu dönemde en çok görülen sorunlardan bir tanesi evden ve ebeveyninden ayrılma olup, çocuk ruh sağlığı kliniğine ayrılma anksiyetesi bozukluğu olarak yansımaktadır (Bellibaş, Büküşoğlu ve Erermiş, 2005: 39). Okul öncesi dönemde oryantasyon haftasında sınıfa kayıtlı öğrencilerin büyük bir bölümü anneden ayrılmak istememekte ve ağlayarak ya da sınıftan kaçarak tepki vermektedirler.

Örnek Vaka-4

Şevval 48 ayını yeni doldurmuş, ilk defa ailesinden ayrılarak okula başlayan bir öğrenciydi. Okulun açıldığı ilk gün oryantasyon eğitimi için, okula annesi ve ablası ile birlikte gelmişti. Öğretmeni Ayşe Hanım, Şevval ve ailesini sınıf kapısında karşılayarak, sınıfa davet etti. Şevval annesinin elini sıkı sıkı tutarak arkasına saklandı. Anne ve ablası olmadan sınıfa girmeyi kesinlikle reddediyordu. Oriyantasyon eğitimi süresince Şevval yalnız başına sınıfta bulunmayı hiçbir şekilde kabul etmedi. Anasınıfta öğretmeni Ayşe Hanım, okul sosyal hizmet uzmanı Esra Hanım'dan konu ile ilgili yardım istedi. Esra Hanım, Şevval'in anne ve babası ile görüşerek bilgi topladı. Şevval'in annesinin kısa bir süre önce ciddi bir rahatsızlık geçirerek hastanede yatmak zorunda kaldığı, bu süre zarfında Şevval'in ablası ile evde yalnız kaldığı bu nedenle Şevval'in annesinden ayrılmaktan korktuğu anlaşıldı. Okul sosyal hizmet uzmanı Esra Hanım, aileye ve öğretmene, Şevval'in bu durumu daha rahat atlatması ve anksiyete oluşmaması için kademeli olarak ailenin okuldan ayrılmasını önerdi. Daha sonraki günlerde Şevval'in annesi önce sınıfta çıkarılarak, sınıf kapısı kapatılmadan koridorda bekletildi. Şevval bu sürede ara sıra giderek annesinin koridorda olup olmadığını kontrol ediyordu. Daha sonra Şevval sınıf arkadaşlarıyla kaynaşıp etkinliklere katılmaya başlayınca sınıf kapısı kapatıldı. Şevval annesinin gitmesine hala tepkiliydi, fakat sadece lavaboya giderken anneyi görme fikrine alışmıştı. 2 gün sonra Şevval'e annesinin artık okul bahçesinde beklemesi gerektiği, annesinin okulun bitiş saatinde okuldan alacağı söylendi. Şevval başlangıçta bunu kabul etmek istemedi, ağlayarak tepki verdi. Sınıf öğretmeni isterse lavaboya giderken camdan annesini görebileceğini söyleyince rahatlayarak daha uyumlu davranmaya başladı. Birkaç gün geçtikten sonra Şevval sınıfını ve öğretmenini benimseyerek kendini güvende hissetmeye başladı. Bu esnada okul sosyal hizmet uzmanı Esra Hanım'da Şevval'in özgüven kazanımı konusunda neler yapılması gerektiği hakkında annesi ile görüşmelere devam etti.

Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul sosyal hizmet uzmanları ayrılık anksiyetesi konusunda gerekli akademik donanıma sahiptirler. Çocuğun okula uyumu ve alışması, anneden bağımsızlığını kazanması, yalnız kalabilmesi vb. konularda anasınıfta öğretmenlerinin en önemli destekçileri okul sosyal hizmet uzmanlarıdır.

5. ÖĞRENCİLERİN SOSYAL BECERİ VE SOSYAL YETENEĞİNİ ÖĞRENME

Bireyin yaşamını devam ettirmesini, gelişmesini ve varlığını sürdürmesini sağlayacak en önemli etken uyumdur. Birey dünyaya biyolojik bir varlık olarak gelir ve çevresine uyum yapabildiği ölçüde varlığını sürdürebilir (Samancı ve Diş, 2014: 576). Bu bağlamda içerisinde yaşanılan sosyal ortama uygun hareket etme yeteneği olarak tanımlanan sosyal beceriler, doyum verici bireylerarası ilişkilerin kurulmasında ve sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır (Sorias, 1986). Okul kurallarına ve sınıf kurallarına uyum ve sosyal beceriler öğrencilerin bireylerarası olumlu ilişkiler kurmasını geliştirerek varlıklarını sürdürmelerini sağlamaktadır.

Okulda sosyal beceri, öncelikle beceriksizlik ortaya çıktığı zaman kolayca anlaşılabilir hale gelir ve sosyal ilişkilerde problem oluşturur. Bu nedenle, sosyal beceri hakkındaki çalışmalar daha çok "sosyal beceriksizlik" ile ilgili olduğu görülmektedir. Hatta daha çok psikiyatrik yaklaşımla, sosyal anksiyete ve hatta sosyal fobi ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalar, sosyal beceri ile ilgili araştırmalardan ayırt edilmesi güç çalışmalardır (Bacanlı, 2014: 3). Sosyal becerileri, öğrencinin okul ortamında diğer öğrencilerle olumlu etkileşim kurmasını sağlayan davranışlar; sosyal yeterliliği ise bu davranışların sergilenmesi ve diğer öğrenciler tarafından olumlu olarak değerlendirilmesi olarak açıklayabiliriz. Okuldaki sosyal beceri eğitimi, sosyal becerilerin kazandırılmasını hedefleyen, genellikle davranışçı tekniklere dayanan, performansa dayalı, birey veya grupla çalışmalarla uygulanan bir eğitim yöntemi şeklindedir (Önalın-Akfirat, 2006). Sosyal beceri eğitimi öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirerek sosyal yeterliliğini arttırmayı amaçlamaktadır.

Okulda öğrencilerin kendilerini ifade edebilmesi, özgüven kazanması, ailesi ve çevresindeki bireylerle pozitif ilişkiler kurabilmesi, sınıf arkadaşları tarafından kabul edilmesi, sosyal olarak

bağımsızlık kazanması gibi becerilerin geliştirilmesi uğraşının temelinde öğrencilere toplumsal davranışlar kazandırmak, topluma uygun davrandıklarında desteklemek ve onları motive etmek vardır. Bu sebeple, öğrencilere okul hayatının her bir basamağında, sosyal becerilerin kazandırılması, pekiştirilmesi ve geliştirilmesi için çaba sarf edilmektedir (Çubukçu ve Gültekin, 2006).

Okulda verilen sosyal beceri eğitiminin hedefi, deneyimsizlikten, yanlış öğrenmelerden ya da biyolojik bozuklukların neden olduğu uyumsuz davranışları öğrencilere daha uygun davranışlar kazandırarak ortadan kaldırmaktır. Sürecin başlangıcında, vaka ayrıntılı olarak değerlendirilip, sosyal yetersizliğin hangi özel alanda var olduğu tespit edildikten sonra eğitim programına geçilir. Mc Fall ve arkadaşları aşağıdaki aşamaları takip eden bir eğitim programı geliştirmişlerdir (Mc Fall, Marston, 1970, McFall, Lillsesand, 1971; Akt. Sorias, 1986):

- ✓ Öncelikle birey, problemi ve bu problemin davranışlarına nasıl yansıdığı konusunda bilgi verilir. Örnek olarak arkadaş edinememekten şikâyet eden bireye, konuştuğu insanlarla göz teması kurmaktan kaçındığı, sesinin çok zor işitilebildiği konusunda açıklamalar yapılır.
- ✓ Sonraki süreçte benzer durumlarda etkili olduğu bilinen davranış özellikleri gösterilir. Bu aşamada model olunabileceği gibi öğretici filmlerden de faydalanılabilir.
- ✓ Beceri ve yeterlilik problemi olan bireyle kendi davranışı ve öğretilmek istenen davranış üzerinde konuşulur. Bu aşamada bireyin eğitim ve önerilen davranışı benimseme konusunda istekli olması gerekmektedir.
- ✓ Rol canlandırma biçiminde gerçekleştirilen prova ve alıştırımlarla bireyin kazanması gereken davranışlar üzerinde çalışmalar yapılır.
- ✓ Bireyin canlandırdığı davranışlar filme kaydedilerek tekrardan izlenir.
- ✓ Son aşamaya gelindiğinde, eğitimi ilerletmek için, kişinin ileride karşı karşıya kalabileceği durumlar için gerekli olan davranış örnekleri üzerinde çalışmalar yapılır (Mc Fall, Marston, 1970, McFall, Lillsesand, 1971; Akt. Sorias, 1986).

Sosyal becerilerin değerlendirilmesinde üç temel ölçüm tekniğinden faydalanılmaktadır: (1) Soru envanterleri, (2) Davranışın doğrudan ölçümü, (3) Fizyolojik ölçümler (Sorias, 1986). Okul sosyal hizmet uzmanı müdahale öncesinde yaptığı ölçümlerle, müdahale sonrası yaptığı ölçümleri karşılaştırması gerekmektedir. Aksi takdirde gerçekleştirdiği müdahalenin ne kadar etkili ve faydalı olduğunu tespit etmek oldukça zor olacaktır.

6. SONUÇ

Okul öncesi dönem (0-6 yaş) çocuğun sosyal, fiziksel ve psikolojik olarak önemli değişimleri yaşadığı bir dönemdir. Bu dönemde okula ve çevreye uyum sağlamaktan kendini kabul ve kişilerarası ilişkilere kadar birçok okul öncesi dönem yeterlilik alanları okul öncesi öğretmenleri, okul rehber öğretmenleri ve okul sosyal hizmet uzmanları tarafından kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Okul sosyal hizmet uzmanları okul ortamında, özel gelişim, öğrenme güçlüğü ve engellilik vb. problemlerin çözümünde ailelere ve anasınıflı öğretmenlerine katkı sağlayan, okul öncesi dönemde okul sosyal hizmeti konusunda eğitim almış profesyonellerdir. Okul sosyal hizmet uzmanları velilere sosyal destek sağlama ve çevresindeki kaynaklarla bağlantı kurma görevlerini yerine getirmektedir. Okul sosyal hizmet uzmanları aileleri güçlendirir. Çocukların ve ailelerin yaşam kalitesini geliştirmek için çalışmalar yapar. Bireyselleştirilmiş eğitim planı (BEP) hazırlama sürecinde diğer okul görevlileri ile koordineli olarak çalışır. Aynı zamanda ebeveyn katılım süreci ile ilgili çalışmalar yapar. Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul sosyal hizmet uzmanları öğrenme güçlüğü olan ya da engelli öğrenciler hakkında hazırlanmış mevzuat düzenlemeleri (IDEA, SDG, ADHD vb.) hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Çünkü okul formel bir ortamdır, tüm iş ve işlemler yasalar çerçevesinde yürütülmektedir.

Okul öncesi dönemde en sık karşılaşılan problemlerden bir tanesi gelişim gerilikleridir. Gelişim geriliklerinin erken tanısında, bilişsel gelişim, fiziksel gelişim ve dil gelişim problemlerinin tespit edilmesi ve ailelerin durumu kabul etmesi süreçlerinde okul sosyal hizmet uzmanları görev almaktadır.

Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul sosyal hizmet uzmanları, ekolojik teorik bakış açısını kullanarak ev-okul ağırları arasında bağlantı kurarlar. Okulda akademik başarısızlık yaşayan öğrencilerin problemleri genellikle aile kaynaklıdır. Aile ortamında problem yaşayan öğrencilerin gelişimsel süreçleri etkilenmektedir. Problemlerin ortadan kaldırılabilmesi için ev-okul ağlarının açık olması gerekmektedir.

Erken çocuklukta görülen klinik bozukluklar, “Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB)”, Otizm Spektrum Bozukluğu/Asperger Sendromu”, “Ayrılık Anksiyete” olarak sıralanabilir. Okul sosyal hizmet uzmanları, dikkat eksikliği hiperaktivite belirtilerinin tanısı ve tedavisinde anasınıfı öğretmenlerinin en önemli yardımcılarıdır. Otizm eğitim kurumlarında çok sık karşılaşılan bir problemdir. Otistik öğrencilerin Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı (BEP) hazırlama sürecinde okul sosyal hizmet uzmanları aktif rol almaktadır.

Okul öncesi eğitim kurumlarına başlayan çocuk anneden kopmak istemeyecektir. Bu dönemde ayrılık anksiyete yaşama oranı oldukça yüksektir. Okula hazırlık ve oryantasyon sürecinin başarıya ulaşmasında, anasınıfı öğretmenlerinin en önemli yardımcısı okul sosyal hizmet uzmanlarıdır. Aynı zamanda okul sosyal hizmet uzmanı sosyal beceri ve yeteneği öğrenme sürecine katılır. Sosyal becerileri değerlendirme sürecinde kullanılan teknikleri (soru envanteri, davranış ölçümü ve fizyolojik ölçüm) kullanabilmelidir.

Bu çalışma yapılmadan önce literatür taraması yapılmış ve Türkiye’de okul öncesi eğitim kurumlarında okul sosyal hizmeti ile ilgili bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu çalışma okul öncesi eğitim kurumlarında okul sosyal hizmeti ile ilgili öncü bir çalışmadır. Okul öncesi eğitim kurumlarında okul sosyal hizmeti konusunda Türkiye’de bundan sonra yapılacak çalışmalara referans niteliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Bacanlı, H. (2014). Sosyal Beceri Eğitimi, Pegem Akademi, Ankara

Bayraktar, V. Güven, G. Temel, F. Z. (2016). “Okul Öncesi Kurumlarda Görev Yapan Öğretmenlerin Aile Katılım Çalışmalarına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi.” Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt: 24, No: 2, s.755-770

Bellibaş, E. Büküşoğlu, N. Eremiş, S. (2005). “Ayrıma Anksiyetesi Bozukluğu Tanılı Bir Grup Çocukta Mizaç Özellikleri.” Ege Tıp Dergisi, 44(1), s.39-44.

Cavkaytar, A. (2008). Okul-Aile İşbirliğini Geliştirme Etkinlikleri. Okul Aile ve Çevre İşbirliği (Edit. Emine Aysın Küçükyılmaz). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 955, s.77-95

Çubukçu, Z. Gültekin, M. (2006). “İlköğretimde Öğrencilere Kazandırılması Gereken Sosyal Beceriler.” Bilig, Bahar / 2006, Sayı:37, s.155-174

Demirci, A. Kartal, M. (1999). “Çocukluk Dönemine Ait Önemli Bir Sorun: Gelişme Geriliği ve Erken Tanının Önemi.” The Journal of Turkish Family Physician, 3(4), s.1-6

Derman, M. T. Başal, H. A. (2013). “Okulöncesi Çocuklarında Gözlenen Davranış Problemleri ile Ailelerinin Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki.” Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(1), s.115-144.

Diken, H. İ. (2008). Okul-Aile İşbirliğinin Tanımı, Kapsamı ve Önemi. Okul Aile ve Çevre İşbirliği (Edit. Emine Aysın Küçükyılmaz). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 955, s.3-13

Dinç, B. (2008). Eğitime Ailenin Katılımı. Okul Aile ve Çevre İşbirliği (Edit. Emine Aysın Küçükylmaz). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 955, s.55-74

Dupper, R. D. (2013). Okul Sosyal Hizmeti Etkin Uygulama İçin Beceri ve Müdahaleler (Çev. ve Hazırlayan: Yasemin Özkan, Elif Gökçearslan Çıfci), Kapital Yayıncılık, İstanbul

Erdoğan, Ç. Demirkasımoğlu, N. (2010). “Ailelerin eğitim sürecine katılımına ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri.” Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice], 16(3), s.399-431.

Gürkan, T. (2008). Erken Çocukluk Dönemi ve Okulöncesi Eğitim. Okul Öncesi Eğitime Giriş (Edit. Şefik Yaşar). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 957

Kayaalp, L. (2008). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi No:62 Mart 2008, s.147-152

Keçeli-Kayslı, B. (2008). “Akademik Başarının Arttırılmasında Aile Katılımı.” Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 9 (1) s.69-83

Madan, R. Tekin, D. (2015). “0-6 Yaş Grubu Çocukların Gelişim Takipleri” Programı. Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi “Erken Müdahale” 11-13 Mayıs 2015 Poster Bildiri, Ankara

MEB Okul Öncesi Eğitim Rehberlik Programı (2012). Web: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_11/05043157_rehberlik_okuloncesi_2.pdf 28.06.2018

Openshaw, L. (2008). Social Work in Schools Principles and Practice, The Guilford Press, New York London

Önalın-Akfırat, F. (2006). “Sosyal Yeterlilik, Sosyal Beceri ve Yaratıcı Drama.” Yaratıcı Drama Dergisi 2006, Cilt: 1, Sayı: 1, s.39-58.

Öner, P. Öner, Ö. Aysev, A. (2003). Dikkat Eksikliği Hiperaktive Bozukluğu. Web: <http://www.ttb.org.tr/STED/sted0303/dikkat.pdf> den 03.06.2018’de alınmıştır.

Öztürk, Y. Özyurt, G. Tufan, A. E. Akay-Pekcanlar, A. (2018). “Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunda Duygu Düzenleme Güçlükleri ve Tedavisi.” Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry 2018;10(2):188-201 doi:10.18863/pgy.358101

Samancı, O. Diş, O. (2014). “Sosyal Becerileri Zayıf Olan İlkokul Öğrencilerinin Tutum ve Davranışlarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi.” Kastamonu Eğitim Dergisi, Mayıs 2014, Cilt: 22, No: 2, s.573-590

Sorias, O. (1986). Sosyal Beceriler ve Değerlendirme Yöntemleri. <http://www.turkpsikolojiyazilari.com/PDF/TPD/20/06.pdf> 12.07.2018

Uyanık, Ö. Kandır, A. (2010). “Okul Öncesi Dönemde Erken Akademik Beceriler.” Kuramsal Eğitimbilim, 3(2), s.118-134.

Web: <https://www.hel.fi/helsinki/en/childhood-and-education/day-care/preschool/social-worker/2> ‘den 03.06.2018’de alınmıştır.

Web:http://www.camden.k12.nj.us/UserFiles/Servers/Server_340793/File/Migrate/Divisions/Division_of_S/Early_Childho/Preschool_Social_Workers_2015_16.pdf 19.06.2018

Yazıcı, D. N. Akman, B. (2018). “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Otizmlı Çocukların Kaynaştırılması Hakkındaki Düşüncelerinin İncelenmesi.” Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, Yıl: 2018, Cilt: 19, Sayı: 1, s.105-128.

